

Uskollinen, aloitekykyinen, rohkea
Ihanteellinen neuvostoihminen Leonid Brežnevin muistelmissa

Oulun yliopisto Historiatieteet
Historian kandidaatintutkielma

27.10.2020

Karo Auvinen

Sisällys

Johdanto.....	3
1. Työläinen, Neuvostoliiton valitun luokan sankarikansalainen.....	9
1.1. Muistelmien työläinen, merkitykset ja sankaruus.....	9
1.2. Brežnev työläisenä.....	15
2. Urhoollinen sota ja haaveileva Brežnev.....	16
2.1. Sota, sotilaat ja viholliset muistelmissa.....	16
2.2. ”Sotasankari” Brežnev.....	21
3. Johtajat, kansaa ohjaavat isät.....	23
3.1. Hyvä ja huono johtaja.....	23
3.2. Puolue elämäntarkoituksena.....	26
3.3. Brežnevin johtajuus.....	27
Loppulause.....	29
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus.....	31

Johdanto

Tämän työn tutkimuskohteena ovat neuvostojohtaja Leonid Iljitš Brežnevin (1906–1982) muistelmat. Brežnev toimi Neuvostoliiton pääsihteerinä vuosina 1964–1982, kahdeksantoista vuoden ajan. Brežnevin kausi Neuvostoliiton johdossa sijoittuu kylmän sodan aikaan, jolloin Neuvostoliitto oli Yhdysvaltain rinnalla toinen maailman voimakkaimista valtioista. Nämä ideologisia vastakohtia edustavat valtiot kilpailivat keskenään muun muassa taloudellisesti, kulttuurisesti ja eri välillisten sotilaskonfliktien kautta.

Brežnevin kautta on jälkeempään syytetty pysähtyneisyydessään Neuvostoliiton talouden tuhon alkuperäksi. Toisaalta hänen kautensa on nähty pitkä aikaisena vakauden kautena vallankumouksen, sisällissodan, toisen maailmansodan, Stalinin terrorin ja Hruštšovin uudistusten perään¹, jonka aikana elinstandardit nousivat. Neuvostoliiton asema globaalina supervaltana vakiintui. Sananvapaudessa ja ihmisoikeuksissa maan sisällä oli kuitenkin puutteita. Neuvostoliitto piti hallussaan Itä-Eurooppaa.

Ilmestyessään teoksia painettiin miljoonittain, ja niitä oli saatavilla julkisissa tiloissa, kuten kouluissa ja kirjastoissa². Muistelmien ensimmäinen osio, jota kutsutaan Brežnevin trilogiaksi, voitti ilmestyessään Leninin kirjallisuuspalkinnon³, korkeimman mahdollisen alan palkinnon Neuvostoliitossa. Tämän lisäksi muistelmat olivat yleisesti julkisuudessa kehuut.⁴ Nykyään tiedetään, etteivät Brežnevin muistelmat ole historiallisesti todennukaisia, ja siksi monet tutkijat pitävät teoksia arvottomina.⁵ Lisäksi ajatellaan, ettei Brežnev itse heikentyneen terveydentilansa vuoksi voinut kirjoittaa niitä.⁶ Brežnev sai ensimmäisen sairaskohtauksensa vuonna 1974, ja hänen heikentyntä vointiaan on jopa pidetty vertauskuvana, kuten Bacon sanoo ”pysähtyneisyyden ajan rappiolle”.⁷

¹ McCauley 1981, 214

² Nolan 2008, 8, 21, Davis 2017, 85

³ Murray Seeger, ”Leonid Brezhnev accepts Lenin Prize for his three memoirs”, artikkeli, *Los Angeles Times* 1/1980

⁴ Bacon 2002, 9

⁵ Bacon 2002, 9. Bacon käsittelee tutkijoiden reaktioita. Kritiikin suurimpia syytä Brežnevin toiminnan liioittelu. Varsinkin toista maailmansotaa koskeva sotakertomus.

⁶ Bacon 2002, 9

⁷ Bacon 2002, 15

Brežnevin oli ilmeisesti vaikea kävellä tai puhua vuonna 1979, jolloin ensimmäinen teos on julkaistu.⁸

Miksi sitten tutkia näitä teoksia? Yhdyn tutkijoiden kritiikissä esittämiin havaintoihin, että muistelmat kaunistelevat Brežnevin persoonaa ja saavutuksia. Näen muistelmat ensisijaisesti poliittisina tuotteina. Ne toimivat Neuvostoliiton kommunistisen puolueen (NKP) maailmankuvan välittäjinä – johtajan nimellä ja kuvalla varustettuna propagandana. Havaintojeni mukaan muistelemat määrittävät ihanneihmisyyttä neuvostoliittolaisessa kontekstissa Brežnevin suulla. Työni tarkastelee muistelmia henkilömallien antajina. Millaisina teokset kuvaavat ihanteellisen neuvostoihmissen? Millaisia ovat muistelmien työläiset, johtajat, miehet, naiset ja sotilaat? Millaisena teosten Brežnev itse näyttäytyy suhteessa neuvostoihmissen ideaaliin? Mitä näillä kuvauksilla ajetaan takaa?

Tutkimukselleni keskeinen käsite on neuvostoihminen. Lähtökohtaisesti ”neuvostoihmisellä” tarkoitetaan Neuvostoliiton asukkaita. Termillä on kuitenkin myös ideologinen konnotaatio. Tämä havainnollistuu vertailemalla käsitteitä ”neuvostokansalainen” ja ”neuvostoihminen”. Neuvostokansalainen viittaa selkeästi valtion kansalaisuuteen (engl. *citizenship*) eli yksilön ja valtion väliseen suhteeseen, johon kuuluu oikeuksia ja velvollisuuksia. Neuvostoihminen taas painottaa ideologiaa, sekä korostaa oletettua uskoa Neuvostoliiton ideaaleihin tai arvoihin. Brežnevin muistelmissa neuvostoihminen on neuvostoliittolainen, ja hänellä on ideologiasta ja siihen uskosta johtuvia piirteitä ja ominaisuuksia, joita tämä työ tarkastelee. Teoksessaan Bonnell esittää, että neuvostoidentiteettiä ryhdyttiin keinotekoisesti luomaan ja kehittämään bolševikkien päästyä valtaan⁹.

Tutkimustilanne

Akateemisessa tutkimuksessa Brežneviin ei ole kiinnitetty yhtä paljon huomiota, kuin muihin pitkäaikaisiin neuvostojohtajiin. Hänen aikakauttaan on tutkittu yleensä vertailukohtana toisien neuvostojohtajien, esimerkiksi häntä edeltäneen Nikita Hruštšovin ja Neuvostoliiton viimeisen johtajan Mihail Gorbatšovin kausiin. Edwin Baconin mukaan tämä johtuu siitä, että gorbatšovilainen näkemys Brežnevin kaudesta pysähtyneisyyden

⁸ Bacon 2002, 15

⁹ Bonnell 1999, 37

aikana (*zastoi*) nousi tutkimusalalla paradigmaksi jo varhaisessa vaiheessa. Gorbatšovilaisessa diskurssissa Brežnevin aikakausi nähdään konservatiivisena, byrokraattisena ja jopa uusstalinistisena.¹⁰ Suuntaus etsii Neuvostoliiton romahdukseen johtaneita tekijöitä Brežnevin aikakaudelta.

Tutkimuskirjallisuudeksi valitsin teoksia, jotka kertovat Brežnevin aikakaudesta eri näkökulmista ja aineistoa, joka tutkii neuvostoidentiteettiä tutkimusteemoille merkityksellisillä tavoilla.

Edwin Baconin ja Mark Sandlen toimittama *Brezhnev Reconsidered* (2002) sisältää monien eri tutkijoiden artikkeleita Brežnevin valtakaudesta. Teoksen tarkoitus on monipuolistaa kuvaa hänen johtajuusajastaan omana kokonaisuutenaan, eikä vain vertailuna muihin neuvostojohtajiin, tai gorbatšovilaisen diskurssin valossa. Teoksen aiheita ovat muun muassa Brežnev johtajana, aikakauden talous, ulkopolitiikka, kansallisuuskysymys sekä aikakauden virallinen ideologia kehittynyt sosialismi. Teoksesta käytän pääasiassa Baconin ja Ian Thatcherin artikkeleita.¹¹

Adrienne Nolanin (2008) tutkielma *”Shitting Medals”: L.I. Brezhnev, the Great Patriotic War, and the Failure of the Personality Cult, 1965–1982* arvioi Brežnevin henkilökultin luonnetta ja epäonnistumista, sekä kuinka aikalaiset siihen mahdollisesti suhtautuivat venäjänkielisten tutkimusten, sanomalehtien ja vitsien kautta. Nolanin tutkimus hyödyntää myös Brežnevin muistelmia tämän henkilökultin rakennuspaloina, ja siksi on ollut hyvin arvokas tälle työlle. Nolan tulkitsee tutkielmassaan Brežnevin julkisuuskuvaa Robert C. Tuckerin teorian mukaan, jakaen sen neljään julkiseen rooliin (*”hero roles”*). Nämä ovat ”suuri leninisti, rauhan puolesta taistelija, sotasankari ja Neuvostoliiton oma poika”¹². Roolit myös tukevat toisiaan.¹³ Käytän hyödyksi Nolanin analyysia tarkastellakseni muistelmien Brežnev-hahmoa.

Vicky Davis tutkii teoksessaan *Myth Making in the Soviet Union and Modern Russia* (2017) Brežnevin sotamyytin muistamista Novorossiiskin kaupungissa, jonka

¹⁰ Bacon 2002, 1–4. Gorbatšovin omat poliittiset tavoitteet vaikuttaneet myös hänen näkemyksiinsä Brežnevistä. Bacon käy läpi, kuinka Gorbatšov kehui Brežneviä ja tämän hengentuotteita tämän elinaikanaan.

¹¹ Bacon 2002, ”Reconsidering Brezhnev”, 1-21. Thatcher 2002, ”Brezhnev as Leader” 22-37.

¹² Leninin työn jatkaja, rauhanpolitiikan ajaja, sodassa urotekoja tehnyt sankari ja työläisjuuret omaava kommunisti.

¹³ Nolan 2008, 4–5, 23

ympäristöön Brežnevin muistelmien sotakeskeinen osa ”Pieni maa” sijoittuu. Tutkija toteaa muistelmilla olleen suuri vaikutus aikaan neuvostoliittolaiselle historiankehitykselle, ja nykyisin Novorossiiskissa edelleen.

Elizabeth A. Woodin artikkeli ”The trial of the new Woman” (2001) käsittelee agitaatio-oikeudenkäyntejä, jotka olivat eräänlaisia näytelmiä. Niiden sankaritar nousi muiden hahmojen joukkoon ”toveriksi” torjuen patriarkaaliset ja vanhoilliset vastavoimat. Artikkelin havainnoi neuvostoideologian suhdetta naiseuteen ja sisältää pohdintaa kansalaisuuden käsitteestä Neuvostoliitossa.

Victoria. E. Bonnelliin teos *Iconography of power: Soviet political posters under Lenin and Stalin* (1999) tarkastelee neuvostopropagandaa julisteiden kautta ja analysoi niissä esiintyviä hahmoja, sekä neuvostopropagandan luonnetta.

Lähdeaineisto ja metodit

Lähdeaineistona on käytetty Brežnevin muistelmien suomenkielisiä versioita, jotka koostuvat kokonaisuudessaan kahdesta teoksesta. Ensimmäinen osa sisältää kolme lukuja, jotka on alun perin julkaistu trilogiana Neuvostoliitossa vuosina 1978–79. Suomeksi trilogia julkaistiin yksissä kansissa 1979 (Otava) Ulla-Liisa Heinon suomentamana. Jos tekstissä käytetään ilmaisua ”Brežnevin trilogia” se viittaa siis muistelmien ensimmäiseen osaan.

Teoksen luvut käsittelevät vuorollaan aiheita toinen maailmansota, sodan jälkeinen jälleerakennus ja uudismaiden raivaaminen. Teoksen luvut voi tiivistää kolmeen sanaan: tuho, nousu ja kehitys. Toista maailmansotaa käsittelevä luku Pieni maa kertoo Malaya Zemlyan (*Малая Земля*, sama venäjäksi) taistelusta, jossa Brežnev toimi poliittisena upseerina. ”Jälleerakennus” – luku kertoo hänen työstään Ukrainan Neuvostotasavallassa, jossa korjailtiin sodan aiheuttamaa hävitystä. Viimeinen, ”Uudismaa” – luku kertoo Brežnevin työstä Kazakstanin Neuvostotasavallassa, projektista, jonka tavoite oli valjastaa Kazakstanin arot vilja-aitoiksi Neuvostoliitolle niin sanotussa neitsytmaiden kampanjassa.

Suomenkielisen version toista osaa vastaava kokonaisuus julkaistiin Neuvostoliitossa ja suomeksi vuonna 1983. Se koostuu useammista, mutta lyhyemmistä luvuista kuin Brežnevin trilogia. Ne kertovat Brežnevin nuoruuskuvauksesta, työstä Moldavian neuvostotasavallassa ja avaruusprojektin parissa, sekä käsityksistä Neuvostoliitosta ja kommunismista. Tämä teos tutustuttaa lukijan aiemmassa osassa sivuutettuun Brežnevin henkilöhistoriaan ja sen jälkeen kuvaa hänen uransa myöhempiä vaihteita ja ajatuksia. Teoksen viimeinen luku keskittyy ideologiaan, pääasiassa Brežnevin ajatuksiin kommunismista ja puolueesta.¹⁴

Tässä tutkielmassa on käytetty kvalitatiivista analyysitapaa. Tutkimuksen luvut jakautuvat systemaattisesti, koska tutkitaan käsitteellisiä ilmiöitä, eikä kronologisia tapahtumia. Tutkimus sijoittuu aatehistorian ja käsitehistorian alueille, koska tutkitaan poliittista tekstiä ja käsitteiden merkityksiä. Vaikka tutkittavana ovat muistelmateokset, tutkimus ei ole muistitietotutkimusta. Tämä johtuu lähdeaineistosta, sillä kyseessä eivät ole täysin tyyppilliset muistelmat, vaan nimenomaan poliittiset teokset. Toki kaikki muistelmat voidaan nähdä poliittisina¹⁵, poliittisia elementtejä sisältävinä, koska yksilön arvot ja mielipiteet voidaan tulkita poliittisiksi. Ero on siinä, että Brežnevin muistelmia ei voi erottaa niiden yhteiskunnallisesta kontekstista. Ne ovat Neuvostoliiton pääsihteerin muistelmat, tarkoitettu luettavaksi neuvostoliittolaisille. Niiden tarkoitus on välittää puolueen sanomaa ja vaikuttaa positiivisesti lukijoiden Brežnev-kuvaan. Koska muistelmat ovat siis syntyneet poliittisessa ilmapiirissä¹⁶ ja ne on luotu valtiojohton toimesta kansalaisille, ne on siis tarkoituksella luotu poliittisiksi.

Historiallinen konteksti

Leonid Brežnev syntyi työläisperheeseen Ukrainan Kamenskojessa vuonna 1906. Hän opiskeli maanmittausta. Kommunistiseen puolueeseen hän liittyi vuonna 1931. Toisen

¹⁴ Neuvostoliittolaisessa julkaisussa omina teoksinaan 1979. Ne uudelleen julkaistiin vuonna 1983 osana Muistelmia -kokoelmaa. Luvut Moldavian kevät, avaruuslokakuu ja sananen kommunisteista on julkaistu Brežnevin kuoleman jälkeen osana muistelmakokoelmaa 1983.

¹⁵ Heywood 2013, 1–23. Heywood käsittelee erilaisia tapoja ymmärtää politiikka ja poliittisuus.

¹⁶ Neuvostoliitto oli yhteiskunta, jossa kommunistinen yksipuoluejärjestelmä ja toisinajattelu ei ollut sallittua.

maailmansodan alkuun mennessä hänestä oli tullut puolustusvoimien alueellinen puoluesihteri. Sodan aikana Brežnev toimi poliittisena upseerina, nousten 18. armeijakunnan poliittisen osaston päälliköksi vuonna 1943. Sodan jälkeen hänestä tuli Dnepropetrovskin puolueen pääsihteri, jonka jälkeen hän toimi Moldavian neuvostotasavallan vastaavassa virassa. Vuonna 1952 hän pääsi NKP:n keskuskomitean ja politbyroon jäseneksi. Stalinin kuoleman jälkeen vuonna 1953 Brežnev putosi pois keskuskomiteasta ja hänet siirrettiin Kazakstanin neuvostotasavallan johtoon. Hän palasi keskuskomiteaan vuonna 1957. Brežnev kollegoineen syrjäytti Hruštšovin vuonna 1964. Brežnevin hallitus toimi kollektiivina, mutta valta keskittyi 1970-luvulla yhä enemmän Brežnevin käsiin.¹⁷

Brežnevin kaudella Varsovan liiton joukot miehittivät vuonna 1968 Tšekkoslovakian, jossa oli yritetty uudistaa maata poliittisesti niin sanotun ihmiskasvoisen sosialismin¹⁸ kautta. Brežnev muistetaan tästä konfliktista syntyneestä termistä ”Brežnevin oppi” – kun sosialismi on uhattuna yhdessä maassa, se on kaikkien sosialististen maiden asia. Toinen Brežnevin kauden suuri ulkopoliittinen konflikti oli, kun Neuvostoliitto lähetti joukkoja taistelemaan Afganistaniin vuonna 1979 edellisenä vuotena valtaan nousseen kommunistipuolueen avuksi. Raskas miehitysoperaatio päättyi vasta vuonna 1989.

Korkeissa viroissa ministerineuvostoissa ja alueellisissa puoluesihteristöissä toimijoille kehittyi taipumus pysyä viroissaan, mikä johti puolueväen ikääntymiseen.¹⁹ Puhutaan ”ydinjoukkojen pysyvyydestä” (engl. *Stability of cadres*), joka tarkoittaa, että korkeita virkoja hoiti sama Brežnevin suosima vanhojen puolueherrojen joukko. Tämän seurauksina Brežnevin hallintoa on kritisoitu poliittisesta kehittymättömyydestä.²⁰

Neuvostoliiton talouden kasvu hidastui 1970-luvulla. Tähän kuului työllisyyden määrän lasku, teollisuuden ja maatalouden tuottavuuden hidastuminen ja öljyn tuotannon riittämättömyys.²¹

¹⁷ Bacon 2002, 12–15

¹⁸ Kohi, Palo, Päivärinta, Vihervä 2010, 117 Prahán keväänä tunnetuissa tapahtumissa Alexander Dubčekin johdolla yritettiin uudistaa Tšekkoslovakian järjestelmää. Lehdistönsensuuri lakkautettiin, ja suunniteltiin taloudellisia ja poliittisia uudistuksia.

¹⁹ McCauley 1981, 219

²⁰ Bacon 2002, 1–4

²¹ McCauley 1981, 215–216

1. Työläinen, Neuvostoliiton valitun luokan sankarikansalainen

1.1. Muistelmien työläinen, merkitykset ja sankaruus

Neuvostoliitossa valtionideologiana oli marxismi-leninismi. Kommunismissa yhteiskunta määrittyy luokkataistelun kautta. Proletariaatti eli työväestö on sorrettuna suhteessa kapitalistiseen luokkaan, joka imee voitot heidän tuottamastaan työstä itselleen. Leninisin tärkein ominaisuus on, että etuvartiopuolue ajaa vallankumousta eteenpäin, sillä proletariaatti on porvarillisten ideaalien aivopesemä.²² Kommunismissa ja sosialismissa keskeiset arvot ovat yhteisöllisyys (toveruus), yhteistyön korostaminen keskinäisen kilpailun sijaan, tasa-arvo, yhteisomistus ja luokkapolitiikka, eli luokan käsite määrittää sosiaalisia jakoja. Neuvostojohto joutui muokkaamaan marxismin ideoita päästäkseen ja pitääkseen vallan.²³

Työläisellä tässä luvussa tarkoitetaan työtätekeviä henkilöitä, joiden työstä syntyy jokin tuote. Tuote voi olla aineetonta, esimerkiksi palvelua. Työläinen ei siis rajoitu esimerkiksi rakentajaan tai maanviljelijään. Muistelmien suurin kuvaus työläisyydestä on luku ”Elämää tehtaanpillin mukaan”, joka kertoo Brežnevin nuoruusvuosista Kamenskojen kaupungissa. Se kuvailee kaupungin työläiskulttuuria bolševikkivallankumouksen aattona. Luku on kuin oppikirjaesimerkki marxismin luokkataisteluaajattelusta, ja siksi käytän sitä paljon esimerkkinä.

”Tehtaanpillin” kapitalistista luokkaa edustavat tehtaanvirkailijat olivat Brežnevin sanoin ”kuin toista ihmisrotua – kylläisiä, siistejä ja ylimielisiä.”²⁴ Työläisiltä oli hänen mukaansa pääsy kielletty virkailijoiden asuinalueelle, jota hän luonnehtii toiseksi maailmaksi verrattuna työläisten savunpeittämään kaupunginosaan.²⁵ Tekstin kapitalistit

²² Heywood, 2003, .121–122

²³ Heywood 2003, 106

²⁴ Brežnev 1983, 17

²⁵ Brežnev 1983, 17

väheksyvät työläisiä: ”Insinööri tervehtii toisia nostamalla lakkia mutta ei ojenna kättä työmiehille”.²⁶ Kuvauksensa tueksi Brežnev lainaa bolševikkien lehtistä Kamenskojen tehtaan huonoista oloista:

*Meidän verenimijöillemme ei näemmä riitä liikevoitto, jonka he saavat työstämme, vaan he josta tilaisuuttaan hyväksi käyttäen sakottavat meitä, ikuisesti raataen, ikuisesti saastassa eläen me elämämme, jotta isäntien lompakot olisivat täydet, mutta meidän mahamme tyhjä.*²⁷

Kuvaus esittää kapitalistit ”toisina”, vieraina, ylimielisinä, syrjivinä ja riistävinä, mikä sopii luokkataistelun ideaan. Työläiset sen sijaan kuvataan yhteisöksi, joiden elämä kulki luvun nimen mukaisesti tehtaanpillin rytmittämänä. Heidän välillään vallitsee tekstissä sanaton solidaarisuus – jo lapsena Brežnev, vaikkei ymmärtänytkään ideologiaa vielä, tunsi veljeyttä työläislapsien kanssa kansallisuudesta riippumatta, kun taas hänen sanojensa mukaan venäläisetkin ”pohatan lapset tuntuivat vierailta”²⁸. Tämä viittaa myös kommunismin ideaaliin ylikansallisuudesta. Kapitalistien esittäminen toisina ja vihollisina saa työläiset vaikuttamaan keskenään joukolta, jonka on toimittava heitä kaltoin kohtelevia toisia vastaan. Tekstissä se vahvistaa Brežnevin ymmärtävän kommunismin idean ja yhdistää hänet työläisten kamppailuun, joka on osana Neuvostoliiton olemassaolon ideaa.

Brežnev ylistää työläisen parhaita piirteitä monisanaisesti ”Tehtaanpillissä”. Hänen sanojensa lainaten, ”työläinen on ehtymättömän kärsivällisyyden omaava suuri ahertaja, joka osaa ja tekee asiansa hyvin. Hän kunnioittaa omaa työtään ja taitavuuttaan, eli tekee jopa riiston kohteena häntä inhottaa tehdä huonoa työtä.”²⁹ Ylistys jatkuu:

*Miltei kaikki ihmiskunnan keräämät rikkaudet ovat hänen lihaksikkaiden käsiensä työtä, mutta itse hän ei ole sitoutunut omaisuuteen, hänen sisintään ei ole itsekäs laskelmallisuus ole tukahduttanut, vaan hänessä elää laveus, uljuus ja ikuinen oikeudenmukaisuuden jano.*³⁰

²⁶ Brežnev 1983, 17–18

²⁷ Brežnev 1983, 18

²⁸ Brežnev 1983, 24

²⁹ Brežnev 1983, 21–22

³⁰ Brežnev 1983, 21–22. Laveus viittaa oletettavasti maallisuuteen (uskonnollisuuden vastakohta).

Tämän lisäksi työläisen parhaisiin piirteisiin kuuluu Brežnevin mielestä ”kekseliäisyys, hoksaavaisuus, äly, huumorintaju, päättäväisyys, rohkeus ja että hän on uskollinen ystävä ja toveri”³¹

Teksti on kuin ylistyspuhe työläisille. Työläiset ovat taitureita, jotka tekevät Neuvostoliitosta kehittyneempää ja parempaa paikkaa. Heiltä odotetaan paljon, mutta on heidän tahtonsa, ilonsa ja kunniansa on tehdä parasta mahdollista työtä. Brežnev esittää, että neuvostokansalainen – tässä merkityksessä neuvostoliittolainen työläinen, saa täytty-mystä nähdessään osuutensa tekemäänsä työhön.³² Tämä ajatus on marxismista tuttu ajatus alienaatiosta³³, mikä seuraa siitä, ettei voi nähdä omien kättensä jälkeä. Tavallaan muistelmien yksi tarkoitus on toimia hatunnostona merkittävälle tovereille ja ihmisille, jotka ovat osallistuneet samaan työhön Brežnevin kanssa – yksi merkki heidän työstään Neuvostoliitolle. ”Nähkään maailma vielä kerran, että me, kommunistit, kykenemme täyttämään suuria tehtäviä lyhyessä ajassa. Sitä paitsi on inhimillisesti tärkeää, että jokainen uudismaan raivaaja näkee jo tänä vuonna työnsä tulokset”³⁴

Tutkimuksessaan Bonnell tarkastelee neuvostopropagandassa esiintyvien tyyppillisten hahmojen merkityksiä. Bonnell esittää, että bolševikit tavallaan loivat uudet ikonit, sankarit ja viholliset vanhojen uskonnollisten ikonien tilalle, uuden yhteiskuntajärjestelmänsä mukaan. Työläinen on Bonnellin näkemyksen mukaan keskeinen sankari, koska työläiset edustavat tutkijan sanojen mukaan marxismi-leninismien valittua luokkaa. Työläinen nousi keskeiseksi hahmoksi neuvostopropagandassa jo varhaisessa vaiheessa, koska luokka oli tuotava julkisessa diskurssissa perustaksi poliittiselle ja sosiaaliselle solidaarisuudelle.³⁵ Eräs Bonnellin tarkastelema julistekriitikko 1930-luvulta esitti, että julisteissa työläisen tulisi olla ”terve, eloisa ja älykkään näköinen”. Bonnellin mukaan tietyt

³¹ Brežnev 1983, 21–22. Kuuluu yllä olevan lainauksen yhteyteen. Suora lainaus vältetty pituuden vuoksi, käytin Brežnevin käyttämiä ilmaisuja. Laveus viittaa oletettavasti maallisuuteen (uskonnollisuuden vastakohta).

³² Brežnev 1979, 82

³³Tieteen termipankki: ”ihminen etäänny aidosta olemuksestaan ja muuttuu välineeksi.”

³⁴Brežnev 1979, 137

³⁵ Bonnell 1997, 2, 8

piirteet alkoivat assosioitua kuvattuihin ”sankarikansalaisiin.” näitä olivat nuoruus, elinvoimaisuus, raikkaus ja innokkuus.³⁶

Työläissankarin rooli myös muuttui neuvostoyhteiskunnan kehittyessä. Sisällissodan aikainen sankari sai selkeästi bolševistisiä piirteitä, ja 1930-luvulla puhtiin ”*novoi tselovekista*” uudesta ihmisestä, joka oli muutakin kuin vain työläinen. 1930-luvulla työläiskuvaukset poliittisessa propagandassa muuttuivat malleiksi, joita Bonnell nimittää ideaalityypeiksi. Niiden tarkoitus oli luoda uusi neuvostoihminen, luoda visuaalinen malli ulkonäölle, käytökselle ja toiminnalle.³⁷ Brežnevin muistelmat edustavat sanallisia malleja toiminnalle. Brežnev kuvaili ihanteellista työläistä paljon monisanaisemmin kuin Bonnellin tutkimissa julisteissa, mikä selittyy medioiden eroilla. Kirjallisessa tekstissä on mahdollista käyttää aikaa ja tilaa ja harkita sanojaan, mutta visuaalinen propaganda on ytimekkäämpää.

Työläiset liitetään muistelmissakin sankaruuteen. Sankaruus tarkoittaa neuvostoliittolaisessa kontekstissa usein uhrautumista ja henkilökohtaisista tarpeista joustamista Neuvostoliiton hyväksi. Sankari on joku, joka tekee jotain ihailtavaa muiden hyväksi. Yksi esimerkki tästä on ”Uudismaa” – luvussa, joka kertoo Brežnevin toiminnasta Kazakstanin aroilla.

Vanhoista sanakirjoista löytää sanan ”uudismaa” (tselina) muttei sanaa ”uudismaalainen” (tselnik). tämä termi syntyi 1950-luvulla samoin kuin kollektivisoinnin vuosina ilmestyi sana ”kolhoosilainen”. Käsite ”uudismaa” menetti silloin puhtaasti maataloudellisen merkityksensä, koska siihen sisältyi korkea kansallishenki ja syvälinen neuvostopatriotismi. ”Tselnik”, uudisraivaaja on historiallinen hahmo, joka ilmentää sankarillista aikaa.³⁸

Toinen lainaus kuvaa Brežnevin käsityksiä sankaruuden luonteesta ja jälleen yhdistää sankaruuden uudisraivaajiin:

Sankarillisuus ilmenee eri tavoin. Joku voi henkensä uhallä syöksyä palavaan taloon, mutta ei kykene täyttämään päivästä päivään yksitoikkoista työtä. On olemassa hetken sankaruutta, josta esimerkkinä voi olla sota. On olemassa myös arkielämän sankaruutta, jolloin ihmiset astuvat tietoisesti ja vapaaehtoisesti vaikeuksiin tietäen, ettei niitä jossain muualla ehkä olisikaan.

³⁶ Bonnell 1997, 39–41

³⁷ Bonnell 1997, 38

³⁸ Brežnev 1979, 146

*Mielestäni uudismaaraivaajat ovat sankareita. He kestivät alkukauden kaikki vaikeudet ja vuosikautia asuivat kärsivällisesti ja peräänantamattomasti tätä maata, joka ei ole vähääkään lempeä.*³⁹

Tekstissä tietoisesti rinnastetaan uudismaille muuttaneet työläiset sankareihin. Uudisraivaajien lisäksi muun muassa henkensä sodassa menettäneet toverit ja kosmonautit⁴⁰ kuvataan sankareiksi. Uudisraivaajille sankaristatuksen antaminen saatiin neitsytmaa-projekti näyttämään uljaalta ja hienolta. Uudismaiden raivausta rinnastetaan tekstissä usein toisen maailmansodan kamppailuihin. Kuten yllä olevissa lainauksissa Brežnev yrittää myös lanseerata termiä ”uudismaalainen”, joka ilmentäisi tehtävän erityisluonnetta ja sankaruutta.

Päällepäin muistelmien suomenkielisestä versiosta vaikuttaa, että miehiä ja naisia kuvaillaan samantyyllisesti, korostaen heidän saavutuksiaan Neuvostoliiton hyväksi. Asiaan oman haasteensa tuo kuitenkin kieli. Käyttämäni käännettyjen muistelmien pohjalta ei ole täysin mahdollista arvioida nyansseja, kun puhutaan neuvostonaisista. Tämä johtuu siitä, että venäjän kielessä sanoilla on suvut. Suomenkielisestä tekstistä ei voi päätellä, esitetäänkö neuvostoihminen oletusarvoisesti miehenä, tai korostetaanko naisten mukanaoloa tai naiseutta yleensä heistä puhuttaessa. Venäjän termin neuvostoihminen (*советский человек*) sana *tselovek* tarkoittaa kuitenkin ihmistä ja miestä. Suurin osa teoksissa nimellä kuvailuista henkilöistä on miehiä. Tiettyjä merkittäviä naisia on nostettu esille eri asia yhteyksissä, kuten sotaluvussa ja uudismaa -luvussa. Naisista puhuttaessa heidän sukupuolensa tuodaan ilmi yleensä, mutta miesten tapauksessa ei keskitytä sukupuoleen. Tämä voi tarkoittaa, että naisten mukanaoloa halutaan korostaa, mutta naisten asema ei ole täysin samanlainen kuin miesten. Käyn läpi muutamán esimerkin siitä, kuinka naisista puhutaan työläisyyden yhteydessä.

”Uudismaassa” Brežnev pelastaa traktoria ajavan ”tyttölapsen”, jonka hiukset solmiutuivat traktorin osaan. Brežnev kuitenkin toteaa, että tytöstä tulee vielä taitava työläinen.⁴¹ Tässä tapauksessa tekstissä yllättävimpänä esitetty asia on kuljettajan ikä.

³⁹ Brežnev 1979, 151

⁴⁰ Brežnev 1983,

⁴¹ Brežnev 1979, 73

Brežnevin toteamus tuntuu isälliseltä. Tyttö on selkeästi osa työläisten yhteisöä. Uudismaiden asuttamisen yhteydessä Brežnev ja hänen keskustelukumppaninsa toteavat, että uudismaille on saatava ”tyttöjä”, jotta nuoret miehet saadaan houkuteltua jäämään.⁴² Tässä naiset ovat välineellisessä roolissa ja heitä sanotaan vielä ehkä tuttavallisesti tarkoitettusti tytöiksi.

Kovin montaa nimettyä naista ei työläisnaisten joukosta teoksista löydä. Tällaisesta toimii esimerkkinä Jevdokia Zaitsukova. Hänestä käytetään ilmaisuja ”säilyttänyt nuoruuden intonsa, lujan luonteensa, ja kommunistin ja patriootin tulinen sydän.”⁴³ Kuvailu on ainakin suomeksi aika tyypillistä tekstin muihin henkilökuvailuihin. Tutkielmani kakkosluvussa käyn läpi tarkemman esimerkin sotilasnaisestä, jonka kuvailussa hänen sukupuolensa huomioidaan.

Virallisesti neuvostoideologia oli sitoutunut sukupuolten tasa-arvoon, eli naisten mukanaolo poliittisessa ja julkisessa maailmassa oli poliittisessa agendassa.⁴⁴ Woodin artikkeli ”Trial of the New Woman” kertoo, kuinka Neuvostoliiton isähahmon Leninin mielestä demokratia ja sosialismi vaativat naisten osallistumista yhteiskunnalliseen elämään. Wood tulee kuitenkin tutkimistaan lähteistä tulokseen, että samalla kun naiset esitettiin tasaveroisina, jopa sankarittaret olivat edelleen näytelmissä erityisen huolen ja hillinnän kohteina⁴⁵, ja vielä noustessaan poliittiseen tietoisuuteen sankarittaret kuvattiin yhä, mitä Woodin ilmaisun mukaan, ”perinteisesti negatiivisten naisstereotyyppien” kautta⁴⁶. Woodin mukaan vallankumousta edeltänyt misogynia ja vastustus naisten osallistumista kohtaan vaikutti yhä naisia vastaan, mikä onnistui heikomman koulutustason ja kokemattomuuden takia. Naisten osallistuminen nousi 1920-luvulla, mutta vasta 1960–70-luvuilla naisten osuus nousi 40 prosenttiin paikallisneuvostoissa. Woodin mukaan koko hänen tutkimansa neuvostohistorian aikana (vuoteen 1977 asti) naisten osuus ei ikinä ollut enempää kuin 25 % kommunistisesta puolueesta.⁴⁷⁴⁸ Naisten

⁴² Brežnev 1979, 146

⁴³ Brežnev 1979, 164–165

⁴⁴ Wood 2001, 526

⁴⁵ Wood 2001, 526

⁴⁶ Wood 2001, 530

⁴⁷ Wood 2001, 540

⁴⁸ Wood 2001, 528. Wood ja hänen viittaamansa Harper ajattelevat, että ”varhaisessa Neuvostoyhteiskunnassa väestön kesken vallitsi 3-asteinen hierarkia. ”Pohjalla olivat kansalaisuudettomat, keskellä tavalliset ihmiset, ja korkeimpana puolueen jäsenet, joita Wood kutsuu ”super-kansalaisiksi”. Wood esittää artikkelissaan, että hänen tutkimissaan näytelmissä naiset olivat usein ”harjoittelukansalaisen”

vähäisempi osuus poliittisessa toiminnassa saattaa selittää osittain, miksi naisia on vähemmän myöskin muistelmissa nimettyinä henkilöinä.

1.2. Brežnev työläisenä

Johdannossa mainittiin Nolanin tutkimuksen yhteydessä Brežnevin niin sanotut sankariroolit. Työläisyys on osa ”Neuvostoliiton pojan” roolia, koska työläinen oli yhteiskunnallisesti niin merkittävä hahmo. Tämä Brežnevin julkinen persoona koostui Nolanin mukaan Brežnevin työläistaustaisten juurien korostamisesta, ja siitä että hän oli aina työläinen sydämessään, sen lisäksi, että hän oli Neuvostoliiton antaumuksellinen palvelija.⁴⁹ ”Tehtaanpillissä” Brežnev käyttääkin aikaa omien työläistaustaisien juuriensa esille tuontiin. Yksi osion päätarkoituksista on kertoa, että hän on syntynyt työläisperheeseen ja kasvanut työläiskaupungissa. Hän kävi lukion yhtenä harvoina työläislapsista ja opiskeli maanmittaajaksi. Puoluetöntyöntekijänäkin, hän osoittaa mielenkiintoa tavallisten ihmisten asioihin.

Brežnevin tausta on tapa, jolla hän kuvaa itseään kansanmieheksi. Puoluetöntyöntekijänä Brežnev pääsi matkustamaan ympäri maata ja tutustumaan erilaisiin ihmisiin. Hän korostaa, että hänelle oli tärkeää päästä keskustelemaan ihmisten kanssa – luoda ruohonjuuritason yhteyksiä kansalaisiin, rehellisesti ja aidosti kiinnostuneesti. Kertomansa mukaan, hän käytti asemaansa työläistaitureiden kehittäemien tekniikoiden levittämiseen toimeksiantojensa mukana.⁵⁰ Puoluetöntyöntekijänä hän siis ikään kuin oli välittäjä kansan ja puolueen välillä. Brežnevin suhde työläisyyteen siis oli korostaa olevansa syntyperältään ja korkeasta asemastaan huolimatta yksi heistä. Näiden seikkojen korostaminen oli varmasti edullista neuvostopropagandan kannalta, jotta pääsihteeri näyttäisi arvoiltaan todelliselta neuvostoihmiseltä.

asemassa. Artikkelista syntyy kuva, että naisten asema ei ollut yhtä edistyksellinen, kuin virallinen neuvostopolitiikka antoi ymmärtää, vaan monimutkaisempi.

⁴⁹ Nolan 2008, 19–20

⁵⁰ Brežnev 1979, 109

2 Urhoollinen sota ja haaveileva Brežnev

Brežnevin muistelmien ristiriitaisin ja kommentoiduin osa, myös akateemisessa tutkimuksessa on ”Pieni maa”. Se on omaelämäkertana esitetty kuvaus Brežnevin osallisuudesta toisen maailmansodan taisteluihin hänen toimiessaan 18. armeijakunnan poliittisen osaston päällikkönä. Teos sijoittuu vuoteen 1943 ja kertoo, kuinka neuvostosotilaat puolustivat sillanpääasemaansa Novorossiiskin esikaupungissa. ”Pieni Maa” on kuvaus rintamaelämästä, jossa Brežnev muistelee monia tapaamiaan ja kaatuneita tovereita. Brežnev kuvailee, kuinka hän koki sodan kauheudet ja antaa ymmärtää, että tässä hän päätti omistaa elämänsä rauhan ylläpidolle. ”Pientä maata” on kritisoitu suuresti toisinajattelijoiden ja länsimaisten tutkijoiden toimesta. Kritiikissä tutkijat syyttävät teosta historiallisten tapahtumien ja Brežnevin roolin vääristelystä.⁵¹

2.1. Sota, sotilaat ja viholliset muistelmissa

Brežnevin mukaan Neuvostoliitto ei ”tarvinnut sotaa, mutta kun se alkoi, suuri neuvostokansa kävi rohkeasti taisteluun elämästä ja kuolemasta hyökkääjiä vastaan.⁵²” Menevätkä sen tarkemmin toisen maailmansodan aloittaneisiin tekijöihin, teoksissa annetaan usein ymmärtää Neuvostoliiton olleen viaton ja vain rauhaan pyrkivä valtio.⁵³ Brežnev kertoo, että ”kun hän kuuli Neuvostoliiton päätyneen sotaan Saksaa vastaan, hän teki kommunistina lujan ja peruuttamattoman päätöksen siitä, missä hänen paikkansa oli.” Hän pysyi päästä sodan alusta lähtien osaksi taistelevaa armeijaa ja siihen suostuttiin.⁵⁴ Syitä, miksi hän halusi tätä, oli lopulta maan puolustaminen ja, että

⁵¹ Davis 2017, 81–85

⁵² Brežnev 1979, 12

⁵³ Esimerkiksi Brežnevin kauden sotilaskonflikteista (Afganistan, Tšekkoslovakia) tai Itä-Euroopan tilanteesta ei puhuta.

⁵⁴ Brežnev 1979, 13

saataisiin maailmaan rauha.⁵⁵ Taistelujen välissä sotilaat elivät kuvauksen mukaan tavallista elämää, tehtiin ja luettiin lehtiä, juhlittiin ja pelattiin shakkia. Ongelmia olivat kylmyys ja epäsäännöllinen ruokatilanne.⁵⁶

Neuvostoliiton sotilaat ovat muistelmissa kommunisteja. Heillä on ”halu ja velvollisuus puolustaa maataan, etulinjassa, jos mahdollista.”⁵⁷ Eli heidät kuvataan pelottomina ja velvollisuudentuntoisina. ”Haluan lähteä taisteluun kommunistina!”⁵⁸ oli Brežnevin mukaan taistelujen edellä usein kuultu huuto. ”Puolue saattoi tarjota vain yhden etuoikeuden ja velvollisuuden taistelun aattona – nousta ensimmäisenä hyökkäykseen, käydä ensimmäisenä tulta vastaan”⁵⁹ Nämä ajatukset kommunistien pelottomasta taistelusta kuolemaan asti tulevat Leninin sanoista, joihin myös Brežnev viittaa myöhemmin teoksessa.⁶⁰

Brežnevin liikuttuen muistelemassa tarinassa sotilaat saivat päättää, ketkä heistä lähtevät mukaan ”äärimmäisen vaaralliseen” maihinnousuun.⁶¹ Lähes koko osasto lähti mukaan. Hän kertoo tuntevansa näistä muistoista liikutusta ja ylpeyttä, ja että ”vain neuvostoihmiset kykenevät tässä esiintyneeseen joukkomittaiseen sankaruuteen.”⁶² Tässä asiayhteydessä neuvostosotilaat osoittivat täyttävänsä heiltä odotetun rohkeuden ja uhrautuvaisuuden määreet.

”Koska sodassa asiat eivät aina mene suunnitellusti”, Brežnev nimeää aloitekyvyn tärkeimmäksi ominaisuudeksi⁶³. Kuten aiemmin todettiin, uskollisuus ja aloitekyky olivat myös työläiselle ihanteellisia piirteitä. Ominaisuudet, joiden ansiosta Brežnev katsoo neuvostosotilaiden onnistuneen pitämään Malaya Zemlyan hallussaan olivat Brežnevin mukaan kokemus, kylmäverisyys, tarkoitus (päämäärätietoisuus ja ideologinen palo),

⁵⁵ Brežnev 1979, 13

⁵⁶ Brežnev 1979, 20–21

⁵⁷ Brežnev 1979, 15

⁵⁸ Brežnev 1979, 15

⁵⁹ Brežnev 1979, 15

⁶⁰ Brežnev 1979, 35 Lenin kirjoitti, että kommunistin on käytävä ensimmäisenä taisteluun ja poistuttava sieltä viimeisenä, ja tarvittaessa kuolla kunnialla.

⁶¹ Brežnev 1979, 16

⁶² Brežnev 1979, 16

⁶³ Brežnev 1979, 17

sekä päivittäinen työ.⁶⁴ Brežnevin mukaan Malaya Zemlyalla arvostettiin kekseliäisyyttä, nokkeluutta ja terävä-älyisyyttä, ja että tällaiset ominaisuudet omaavia miehiä oli paljon. Neuvostosotilaat onnistuivat rakentamaan linnoituksia ilman oikeita rakennusmateriaaleja, mikä edusti sotilaitten sankarillisuutta.⁶⁵ Sotapäällikkö Konstantin Leselidzestä ilmenevät Brežnevin mukaan neuvostoihmisen parhaat piirteet, joita hän kuvaa seuraavasti: ”Vihollisille ankara ja armoton, ystäville hyvä ja leppoisa, kunnian ja sanan mies, terävä-älyinen, elämänmyönteinen ja rohkea ihminen.”⁶⁶ Näissäkin toistuvat jo tutuksi tulleet ominaisuudet, mutta nyt korostuu sotilaallinen puoli kuvailun henkilön ammatin vuoksi.

Bonnellin tutkimus neuvostopropagandan hahmoista yllättäen ei juurikaan keskity sotilaan hahmon tarkasteluun, vaikka luulisi, että se olisi sopinut helposti joukkoon. Hänen tutkimansa kategoriat ovat työläiset, naiset, johtajat ja viholliset. Tutkija kuitenkin mainitsee, että puna-armeijan sotilas oli visuaalisessa propagandassa miespuolisen työläis-sankarin mukana ympäröivilleen sankarillista auraa jakava, eli he eivät seurakseen tarvitse muita hahmoja julisteen sanoman välittämiseksi lukijalle.⁶⁷

Mielenkiintoisesti, Brežnev kertoo alkaneensa ymmärtää sodan työnä. ”Entisten metallimiesten, viilaajien, kaivosmiesten, maanviljelijöiden, viljankorjaajien, hevosten kasvatustajien, rakentajien ja puuseppien työtä. Sotilaan mantteliin pukeutuneen kansan työtä.”⁶⁸ Sotilaathan olivat paljolti tavallisia ihmisiä ja monet heistä työläisiä. Brežnevin havainto liittyy työläisyyden merkitykseen Neuvostoliiton ideologiassa ja samalla kuvastaa hyvin sotilaan ja työläisen roolien päällekkäisyyttä. Se, että tutkimuksessani on jaettu neuvostoihmisen mallit eri kategorioihin (työläinen, sotilas, johtaja) ei tarkoita, etteivät roolit voi olla päällekkäisiä. Päinvastoin se on odotettavissa. On erittäin mahdollista olla yhtä aikaa olla esimerkiksi työläinen ja sotilas. Sotilaana oleminen voi myös usein olla väliaikainen tila, jonka jälkeen palataan normaaliin elämään ja esimerkiksi työläisyyteen. Nolanin tutkimuksessa Brežnevin julkisuuskuvakin koostuu moniulotteisesti eri rooleista – esimerkiksi sotasankaruudesta ja työläisyydestä. Huomioitavaa muistelmien sotilaskuvauksesta on, että he ovat nimenomaan neuvostoliittolaisia sotilaita –

⁶⁴ Brežnev 1979, 19

⁶⁵ Brežnev 1979, 20–21

⁶⁶ Brežnev 1979, 50

⁶⁷ Bonnell 1997, 28

⁶⁸ Brežnev 1979, 19

kommunisteja. Brežnevin mukaan heidän taistelunsa on nimenomaan taistelua aatteen ja valtion vuoksi. Tekstissä siis liitetään yhteen sotilaan ja kommunistitaistelijan roolit.

Brežnevin kommentit sankaruudesta ovat ajoittain vaikeasti tulkittavia. Aikaisemmin referoimassani lainauksessa Brežnev sanoi vain neuvostosotilaiden kykenevän joukkomittaiseen sankaruuteen.⁶⁹ ”Uudismaassa” hän sanoo sodassa ilmenevän sankaruuden olevan ”hetken sankaruutta.”⁷⁰ Joukkomittainen sankaruus on kenties vain tapa korostaa sotilaiden yhteisöllisyyttä ja toveruutta. Hetken sankaruus kuulostaa vähättelevältä, olisiko uudismaa-asian tärkeyden korostamien jopa niin ensisijaista, että se vaatisi toisen maailmansodan vähättelyä? Hetken sankaruus voi myös tarkoittaa, että sota on poikkeustila, joka herättää sankaruutta olosuhteissaan. Mikäli tämä tulkittaisiin vähättelyksi, se olisi epätyypilliseltä muistelmien muulle retoriikalle. Sankaruus-sanan käyttöä ei välttämättä tarvitse ylianalysoida – sitä käytetään paikoitellen vapaamielisesti kuvaamaan jonkin asian suuruutta.

Suurin osa muistelmien nimeltä manituista sotilaista on oletettavasti miehiä. Erikseen Brežnev kertoo ”Pienessä maassa” sotilasnaisesta Maria Pedenkosta, joka saapui Malaya Zemlyalle merivoimista. Brežnev kysyy, miten Pedenkoon siellä suhtauduttiin, ilmeisesti, koska tämä on nainen. Kysymyksestä implikoituu, että Brežnev epäili asiaa. Pedenko vastaa, että hyvin, häntä ei ole loukattu mitenkään. Brežnev jatkaa kuvailemalla Pedenkon saavutuksia: hän oli piirtäjä, joka tuotti taistelulehtisiä Malaya Zemlyalla ja oli kaikkien rakastama. Hän palasi taisteluun haavoituttuaankin ja hänet palkittiin sankaruudesta kolmella kunniamerkillä. Lopuksi vielä Brežnev kertoo: ”Kerran silmiini osui lehdestä... hänen artikkelinsa Rakkaus. Sen olisi voinut luulla olevan jotain sentimentaalista. Vaan eipä ollut. Siinä puhuttiin... synnyinmaan herättämästä rakkaudesta.” Brežnev siis oletti, että naisena kirjoittaja olisi kirjoittanut jotain hempeää, mutta otti tämän esille näyttääkseen, että kyse olikin neuvostoihmisen isänmaanrakkaudesta. Pedenko on muistelmien kirjoitushetkellä jo kuollut, josta Brežnev toteaa: ”Tätä verratonta ihmistä ajatellessani muista monia muita synnyinmaamme tyttäriä, jotka jakoivat

⁶⁹ ks. sivu 17

⁷⁰ ks. sivu 12

miesten kanssa kaikki sodan vaikeudet. Minulle heidän tavastaan elää tuli neuvostonaisen elämän olennoituma.”⁷¹

Naisista, kuten miehistä tuodaan ilmi heidän saavutuksensa sodassa ja kommunisteina. Yllä olevassa esimerkissä ensin kysymyksellä annetaan olettaa, että on ehkä epätyypillistä, että nainen olisi merivoimissa ja että tämä saattaisi tulla syrjityksi siellä. On myös mahdollista, että tämä on ulkomaalaisille lukijoille suunnattu viesti siitä, kuinka Neuvostoliitossa naiset ovat tasa-arvoisempia kuin heillä. Pedenkoa ei syrjitty, eikä tämä neuvostonaisen elämän ruumiillistuma myöskään kirjoittanut ”sentimentaalisesti” rakkautta, vaikka argumentoisin, että patriotismi voi hyvin olla sentimentaalista. Brežnev itse kirjoittaa mielestäni tunteikkaaseen sävyyn Neuvostoliitosta luvuissa ”Isänmaanrakkaus” ja ”Ajatuksia kommunisteista”. Naisten vähäisempi määrä kuvailluista henkilöistä on jälleen huomattavaa suhteessa miehiin. Pedenkon esittely on omistettu neuvostonaisille, ehkä kompensoimaan tätä puutetta. Davisin mukaan Brežnevin antama huomio Pedenkolle teki hänestä tunnetun hahmon Malayan Zemlyan taistelun myytissä.⁷²

Viholliset on jätetty vähemmälle huomiolle kuin neuvostosotilaat. Natsi-Saksa kuvataan aika vähäsanaisesti, mutta vihollisena. Saksalaisten lisäksi heitä kutsutaan fasisteiksi, esimerkiksi ”kirottu fasisti”⁷³ tai ”Hitlerin joukoiksi”⁷⁴. Saksalaiset sotilaat ovat tekstissä usein negatiivisena vertailukohtana neuvostojoukkojen urheudelle. Hyvä esimerkki tästä on kohta, jossa neuvostolentäjät eivät raaskineet tulittaa saksalaisia, jotka käyttivät naisia ja lapsia ihmiskilpinään laivojensa kansilla⁷⁵. Saksalaiset ovat tässä yhteydessä katalia pelkureita ja neuvostoliittolaiset kunniallisia taistelijoita. Hitler mainitaan teoksissa joukoistaan erillisenä henkilönä Brežnevin nuoruudesta kertovassa luvussa, kun Brežnevin isä kertoo hänestä vitsin, jonka sanoma on, että sotaa himoavat pitäisi hirttää, jotta kaikki näkevät miten heille käy⁷⁶.

Saksa on yksi harvoja konkreettisia vihollisia tekstissä. Muita ovat kapitalistit, varsinkin ”Tehtaanpillissä”. Epämääräisemmin Brežnev puhuu Neuvostoliittoa kritisovista

⁷¹ Brežnev 1979, 31–32

⁷² Davis 2017, 76–77

⁷³ Brežnev 1979, 22

⁷⁴ Brežnev 1979, 26, 43

⁷⁵ Brežnev 1979, 43

⁷⁶ Brežnev 1983, 25

”ulkovalloista”, jotka ”tahallaan vääristelevät” Neuvostoliiton asioita, ”yrittävät kääntää puolueen ja kansan vastakkain”,⁷⁷ ja epäilevät valtion kykyä selviytyä haasteistaan.⁷⁸ Vihollisia käytetään vain saamaan Neuvostoliitto näyttämään paremmalta suhteessa heihin.

2.2. ”Sotasankari” Brežnev

Pienessä maassa Brežnev oli poliittinen upseeri, mikä esitetään teoksessa tärkeänä virkana. Hän jopa sanoo, että ”poliittiset työntekijät olivat asevoimien sielu.”⁷⁹ Kuten sanottua, Brežnev ylpeästi halusi etulinjaan, ja antaa ymmärtää, että oli osana taisteluita sotilaiden mukana. Brežnevin mukaan poliittisen työntekijän tehtävä sodassa oli huolehtia joukkojen ”aatteellisesta varustuksesta, lujittaa rakkautta synnyinmaahan, valaa uskoa omiin voimiin ja innoittaa urotekoihin. Hän karaisi sotilaiden mielet, sillä rohkeuden puuttuessa eivät olisi panssarivaunut, tykit tai lentokoneet tuoneet voittoa.”⁸⁰ Poliittinen työntekijä oli siis eräänlainen valmentaja sotilaille. Brežnev kertoo sekä poliittisena työntekijänä, että kirjoitushetkellä hänen mieluisimmiksi johtamis- tai vaikuttamistavoikseen keskustelun ja vakuuttamisen. Sodan aikana hän kertoo jutelleensa sotilaille omien sanojensa mukaan sydämellisesti, vakavasti tai muuten vaan.⁸¹ Syntyy kuva, että hän oli kaikkien rakastama ihminen ja toiminnassa mukana.

Kokonaisuutena Brežnevin muistelmista sotasankarin rooli painottuu ”Pieneen maahan”, sillä se on ainoa sotaa suoraa käsittelevä luku. Nolan pitää yleisesti toista maailmansotaa tärkeänä Neuvostoliiton luomismyytin palana lokakuun vallankumouksen ohella. Nolanin mukaan näin Brežnev pystyttiin liittämään historiallisesti valtion syntyjuuriin ja tapahtumaan, joka oli useimmille neuvostoliittolaisille merkittävä.⁸² Sodan aikana Brežnev ansaitsi neljä mitalia. Jälkikäteen, pääsihteerinä toimiessaan

⁷⁷ Brežnev 1979, 197

⁷⁸ Brežnev 1979, 58

⁷⁹ Brežnev 1979, 29

⁸⁰ Brežnev 1979, 28

⁸¹ Brežnev 1979, 28–30

⁸² Nolan 2008, 17–18

hänelle myönnettiin niitä sodanaikaisisten tapahtumien vuoksi, joita Nolan kutsuu ”ansaitsemattomiksi urotöiksi”, huomattava kokoelma.⁸³

Myös Baconin mukaan Brežnev esitetään kritiikissä mitaleja kilistelevänä hahmona. Baconin mielestä ”Pieni Maa” on myös osoitus Brežnevin kaipuusta sotasankaruuteen, sekä se, että Brežnev teki itsestään Neuvostoliiton marsalkan vuonna 1976⁸⁴. Tämä oli korkein sotilasarvo Neuvostoliitossa.

Davis selvittää tutkimuksessaan, että ”Pieni Maa” oli julkaisuaikaan niin merkittävä, että se vaikutti väliaikaisesti Neuvostoliiton historiakäsitykseen. Taistelu sai myyttisen statuksen, kunnes Brežnevin terveydentila ja kuolema, sekä teosten kohtaama kritiikki alkoivat murentaa sitä.⁸⁵ Nolan pitääkin Brežnevin sotasankariroolin epäuskottavuutta merkittävimpanä hänen auktoriteettiaan nakertaneena tekijänä. Hänen mukaansa sotaveteraanit saattoivat loukkaantua siitä, että poliittiset toimijat saattoivat ansaita urhoolisuusmitaleja lahjoina.⁸⁶ Nolanin tutkimat aikalaisvitsit viittaavat siihen, että jo neuvostoaikana ainakin epäiltiin muistelmien sotakuvauksen olevan virheellinen tai haamukirjoitettu. Nolan näkee, että Brežnevin terveydentilan vuoksi häntä oli vaikeaa ottaa vakavasti sotasankarin roolissa.⁸⁷ Ian Thatcherin mukaan Brežnev itse kuitenkin suhtautui itseensä koskeviin vitseihin rauhallisesti. Hän esimerkiksi totesi: ”Jos he vitsailevat minusta, he pitävät minusta.” Thatcherista vitsit saattavat myös olla osa poliittisen satiirin kulttuuria, eikä sen enempää. Vitsailu ei välttämättä tarkoita, että vihaa.⁸⁸ Nolankin ajattelee, että vitsit kuuluvat poliittisen satiirin kulttuuriin, ja kertovat mahdollisesti neuvostojohdon aseman maallistumisesta.⁸⁹ Mielestäni molempien argumenteissa voi olla totuutta. Nolan antaa Thatcheriä suuremman merkityksen vitseille. Esimerkki tällaisesta vitsistä:

*Brežnev kysyy Suslovilta: Oletteko lukeneet Pienen maan? Suslov: Kyllä, kahdesti. Pidit siitä kovasti. Brežnev vastaa iloisesti: Voi, minunkin täytyisi lukea se.*⁹⁰

⁸³ Nolan 2008, 15

⁸⁴ Bacon 2002, 8 - 9

⁸⁵ Davis 2017, 73

⁸⁶ Nolan 2008, 28

⁸⁷ Nolan 2008, 25–28, 34

⁸⁸ Thatcher 2002, 29–30

⁸⁹ Nolan 2008, 35

⁹⁰ Nolan 2008, 34. Nolan siteeraa lähdeettä: Borev, lu., ed. XX vek v predaniakh i anekdotakh, volume 4. Khar'kov: Folio and Rostov-on-Don: Fenikhs, 1996. Vitsi minun suomentamanani englannista. ks. Davis 2017, 71. Davisin työssä on yllä viitatus vitsin erilainen versio.

3. Johtajat, kansaa ohjaavat isät

3.1. Hyvä ja huono johtaja

Kaiken muun ohella muistelmissa käsitellään johtajuutta. Brežnev kertoo suoraan ja ohi-mennen, millainen on hänestä hyvä johtaja, ja kritisoi huonona pitämiään ominaisuuksia ja toimintatapoja. Teokset siis hahmottelevat ihanteellisen johtajan piirteitä. Yksinker-taistaen, johtaja on henkilö, joka ohjaa ja on vastuussa ryhmästä ihmisiä ja jolla on jon-kinlaista valtaa heihin. Teoksissa johtajuudesta puhutaan aika yleisellä tasolla, niin että määritelmiä voi helposti soveltaa erityyppisiin johtamistehtäviin. Vaikka teoksissa ei suoraan puhuttaisi vaikka hyvän sotilasjohtajan piirteistä, hyvän sotilaan ihanteelliset piirteet saattavat soveltua myös hyvän työläisen piirteisiin, kun määritellyt ihanteet ovat niin yleistasoisia (oma-aloitteisuus, äly ja niin edelleen.) Joissain asiayhteyksissä Brežnev puhuu poliittisesta toiminnasta, olihan hän itse taustaltaan poliittinen upseeri – mutta hän puhuu myös yleisesti johtajuudesta, mainiten, että määritelmät sopivat vaikka sekä poliittiseen että taloudelliseen johtajaan. Hän puhuu myös puoluejohtajan näkökul-masta.

Brežnev luonnehtii tärkeimmiksi hyvän johtajan kyvyiksi ”poliittiset ja toiminnalliset ominaisuudet.”⁹¹ ”Johtajien on oltava tarmokkaita ja kyvykkäitä.”⁹² Poliittiset ominai-suudet tarkoittavat, että johtajan ei tule toimia omaksi henkilökohtaiseksi hyödykseen, vaan olla aatteellisesti valveutunut. Toiminnallisuus viittaa jälleen Brežnevin arvosta-maan oma-aloitteisuuteen. Hyvä johtaja osaa tunnistaa alaistensa heikkoudet ja suun-nata heidät vahvuksiensa mukaisiin tehtäviin⁹³. Brežnev sanoo tässä yhteydessä, että ”työ osoittaa ihmisen todellisen arvon.”⁹⁴ - vaikka alaisissa olisi heikkouksia – he voivat oikeissa tehtävissä olla arvokkaita. Sanoisin myös, että tässä Brežnevin ajatuksessa ei ole

⁹¹ Brežnev 1979, 96

⁹² Brežnev 1979, 96

⁹³ Brežnev 1979, 102

⁹⁴ Brežnev 1979, 102

kyse ainoastaan johtajista, vaan se kertoo jotain yleisemmin teoksien ihmiskuvasta. Kaikki neuvostoliittolaisen ihanneihmisen piirteet viittaavat lopulta siihen, että ihmisten on oltava ahkeria, oma-aloitteisia ja ylpeitä hyvän työn tekemisestä. Ihmisellä on tavaltaan velvollisuus ja kunnia tehdä niin hyvää työtä kuin voi.

Brežnev sanoo, että aloitekykyä vaativan johtajan on tarvittaessa myös suojeltava alaisiaan⁹⁵. Hyvän johtajan on oltava perillä johtamistaan asioista, vaikkei olisikaan itse insinööri tai taloustieteilijä.⁹⁶ Johtajien tapauksessa ei varsinaisesti puhuta sukupuolesta, mutta esimerkkiä johtajanaisesta ei teoksista löydy. Yhtenä syynä saattaa jälleen olla naisten määrä NKP:ssä, mihin viittasin työläisluvussa.

Seuraava lainaus käsittelee johtajan ja alaisten suhdetta:

Enempää talous kuin puolue-elämässäkään toimivan johtajan ei pidä unohtaa, että hänen alaisensa ovat alaisia vain viran osalta, että he eivät palvele johtajaa tai päällikköä vaan puolueen ja valtion asioita. Tässä suhteessa kaikki ovat tasavertaisia. Ne, jotka poikkeavat tästä meidän järjestelmällemme ehdottomasta totuudesta saattavat itsensä toivottoman huonoon valoon ja menettävät arvovaltansa. Erehtyneen on toki kannettava vastuu, olipa se sitten puolueen, laitoksen johdon tai ...oikeuden edessä... Tätä mieltä olen tänään ja tätä sääntöä noudatin myös sotavuosina.⁹⁷

Lainauksesta ilmenee sosialismin ajatus kaikkien tasavertaisuudesta. Vaikka kyseessä on hierarkkinen suhde johtajan ja alaisen välillä, asia käsitetään vain muodolliseksi suhteeksi, jossa johtaja edustaa puoluetta ja valtiota eikä kyseessä ole samanlainen hierarkia kuin vaikka tehtaanomistajan ja työläisen välillä. Sekä johtaja että alainen ovat samaa yhteisöä, neuvostoliittolaisia. Puhuessaan työstään sodan aikana poliittisena upseerina, Brežnev jälleen kertoo tärkeimmäksi vaikutuskeinokseen keskustelun. Poliittinen työntekijä ei hänen mukaansa normaalioloissa käskytä, vaan tyytyy vakuuttamaan ja selvittämään. Poikkeustilanteessa kuten sodassa voi joutua käskyttämään.⁹⁸ Brežnevin

⁹⁵Brežnev 1979, 100

⁹⁶ Brežnev 1979, 132

⁹⁷ Brežnev 1979, 30

⁹⁸ Brežnev 1979, 30

mukaan hyvä poliittinen työntekijä onnistuu löytämään aina oikeat sanat, jota kukakin sotilas tarvitsi.⁹⁹

Huonot johtajat on Brežnevin mukaan päättäväisesti korvattava. Heitä on päässyt virkoihinsa Brežnevin mielestä esimerkiksi ystävyyden avulla. Tätä ei hänen mukaansa voi hyväksyä.¹⁰⁰ Brežnevin kertoessaan työstään ”Uudismaassa” hän kertoo kohdanneensa huonoja ja korruptoituneita johtajia. Hän luonnehtii näitä ilmaisulla ”koinsoymät sydämet.” Nämä johtajat ”sotkivat asioita toimimattomuuttaan ja rajoittuneisuuttaan.” – Eli he olivat laiskoja ja eivät suorittaneet tehtäviään toivotulla tehokkuudella. Myöhemmin samassa teoksessa Brežnev palaa jälleen arvostelemaan huonoja johtajia. Tällä kertaa syynä on kyvyttömyys hyödyntää paikallisia resursseja, kuten viljelemättömiä peltoja, eli oma-aloitteisuuden puute:

On paljon johtajia, jotka vain istuvat ja odottavat, luottavat kaikkivoipiin keskitettyihin saataviin ajattelematta... mistä valtio elintarvikkeita ottaa... Puolue- neuvosto ja talouselinten sekä teollisuuslaitosten johtajien on pidettävä kaikki tämä mielessään. Ne ovat velvolliset kehittämään kaupunkien ympärille vankkoja maatalouskeskuksia.... Tästä minun oli muistutettava paikallisille johtajille 1978 Uralilla, Siperiassa ja Kaukoidässä. ¹⁰¹

Brežnev pääsi myös esiintymään itse aktiivisena, kun oli puuttunut näihin epäkohtiin.

Brežnev kritisoi teoksessa myös myötälilijöitä (ihmisiä, jotka sanovat aina, mitä haluat kuulla, mutta eivät tee mitään.) Esimerkkinä hän kertoo Stepnjak-neuvostotilan johtajasta Kovalenkosta. Veden saanti oli tilalla vaikeaa, ja muutenkin asiat olivat huonosti. ”Näin, että oli rakennettu huonosti, taloja kyhätty ilman perustuksia, minne sattuu.”¹⁰² Yksi ongelma oli, että tilan 50 lehmää olivat laitumella noin 60 kilometrin päässä lypsämättä. Lypsäjiä ei ollut ja tilan naiset eivät voineet lähteä sinne, koska heidän piti huolehtia lapsistaan. Kovalenko selittelee Brežnevin kysymysten sarjatulella, ja tilanne päättyy siihen, että lehmät annetaan naisten koteihin hoitoon Brežnevin käskystä. Brežnev sanoi palaavansa tilalle katsomaan, että muut asiat on hoidettu. Johtaja oli luvannut tehdä muutoksia Brežnevin ehdotusten mukaan, mutta juuri mitään ei tehty.

⁹⁹Brežnev 1979, 30 Näin hän luonnehtii propagandaosaston päällikköä Pahamovia

¹⁰⁰Brežnev 1979, 122

¹⁰¹ Brežnev 1979, 175–176

¹⁰² Brežnev 1979, 177

”Jokaiseen huomautukseen kuulin tutun vastauksen: - Teen, Kyllä teen... Tuollaisen hämmästyttävän saamattomuuden ja välinpitämättömyyden tapaukset olivat uudismailla kuitenkin harvinaisia, vaikka epäkohtia tapasi aika paljon.”¹⁰³ Brežnev vei asian eteenpäin Tselinogradin aluekomiteaan.¹⁰⁴ Tässä esimerkissä siis kritisoitiin toimimattomuutta, selittelyä, velvollisuuksien laiminlyöntiä ja Brežnev jälleen näyttäytyvä välittävä ja aktiivisena ongelmanratkaisijana. Huonojen johtajien kritisointi, ja varsinkin ystävien nostamista virkoihin, saattaa myös olla yritys kiillottaa neuvostojohdon kuvaa, koska Brežnevin hallintoa on ainakin jälkikäteen arvosteltu, kuten johdannossa mainittua, neuvostoeliitin muuttumisesta vanhojen herrojen kerhoksi.

3.2. Puolue elämäntarkoituksena

”Minulle puolue ja sen asian palveleminen on koko elämän ydin. Toisinaan minusta tuntuu, etten voisi elää päivääkään tuntematta itseäni tämän suuren kokonaisuuden osaksi, tuntematta verisidettä pelottomien, kestävien ja oikeudenmukaisten taistelijoiden veljeskuntaan. Ja näinhän todellisuudessa onkin: en voisi. Kuten miljoonat muut puolueen jäsenet en voi kuvitella itseäni ilman tätä Leninin nerouden suurta luomusta, joka on vallankumouksen, yhteiskuntarakenteen, oman kansan ja koko edistyksellisen ihmiskunnan toiveiden ja odotusten olennoituma. Olen varsin hyvin tietoinen siitä, että siitä päivästä alkaen, kun minusta tuli kommunisti, koko elämäni sai korkean moraalisen oikeutuksen ja täytyi uudella, aivan erityisellä sisällöllä.”¹⁰⁵

Näillä sanoilla alkaa luku ”Sananen kommunisteista”, jossa Brežnev muistelee liittymistään puolueeseen tunnetasolla ja pohtii puolueen merkitystä. Yllä oleva lainaus tiivistää Brežnevin tunteita puoluetta kohtaan. Puolueen kommunistit ovat oikeudenmukaisuuden puolesta taisteleva voima. Kommunismi tässä edustaa sivistystä ja moraalista oikeudenmukaisuutta. Brežnev kertoo tämän jälkeen puolueen merkitsevän hänelle ”hehkuvaa haastetta taisteluun kansan onnen puolesta, ihmiskunnan edistyksellisten aatteiden ja todellisten arvojen vahvistamista, määrätietoista toimintaa, kestävyyttä ja uhraavaisuutta.”¹⁰⁶ Puolue on maailmaa uudistava voima. Tämän lisäksi leniniläinen puolue nimetään ”jokaisen kommunistin henkiseksi äidiksi, joka opettaa kommunisteja

¹⁰³ Brežnev 1979, 177–178

¹⁰⁴ Brežnev 1979, 177–178

¹⁰⁵ Brežnev 1983, 181

¹⁰⁶ Brežnev 1983, 181–182

palvelemaan kansaa.”¹⁰⁷ Puolue innostaa urotekoon isänmaan nimissä, kommunismin rauhan ja edistyksen voiton nimessä.”¹⁰⁸ Tämän ilosanoman jälkeen Brežnev kirjoittaa ymmärtäneensä, että hänen muistelmansa kertovatkin itse asiassa puolueesta¹⁰⁹, eikä hän ole siinä väärässä. Muistelmat kertovat puolueyöstä ja ovat samalla osa puolueen historiakuva, riippumatta asioiden historiallisesta todenmukaisuudesta.

Brežnev esiintyy nöyränä, ja kertoo, että muistelmassakaan hän ei ajattele itseään, vaan hänen elämänsä on ollut pieni osa kansan elämää. ”Ja jos siinä on ollut jotain opettavaa, niin... ei siinä mikä on ollut poikkeuksellista, vaan siinä mikä yhdistää sen useimpien neuvostoliittolaisten elämään.”¹¹⁰

Brežnevin mukaan puolueen tavoite oli ”sulattaa ihmismassa kollektiiviksi ja kasvattaa johtajia ja mieleenpainuvia henkilöitä.”¹¹¹ Nämä henkilöt sitten nousevat esimerkeiksi tai esikuviksi kannustamaan muita.¹¹² Tavallaan koko muistelmat palvelevat tätä tehtävää, sillä niissä Brežnev muistelee ja kertoo useista tällaisista henkilöistä.

3.3. Brežnevin johtajuus

Teosten antaman kuvan mukaan Brežnev oli empaattinen, aloitekykyinen, poliittisesti valveutunut isällinen hahmo johtajana. Thatcherin käsittelemien kriittisimpien arvioiden mukaan Brežnevillä ei ollut juurikaan positiivisia johtajuustaitoja, vaan hänet on nähty hedonistisena, tyhmänä ihmisenä, joka pysyi vallassa vain, koska hän mahdollisti neuvostoeliitin korruptoituneen vallasta nautinnan. Hänen hyvät puolensa nähtiin muistelmien haamukirjoittajien keksiminä.¹¹³ Thatcher kritisoi näitä näkemyksiä, sillä hänestä ne ovat ristiriidassa todellisuuden kanssa. Thatcherin mukaan Brežnev onnistui olemaan vakuuttava johtaja ulkopoliitikassa, ja hänen kaudellaan elintaso Neuvostoliitossa nousi. Samanaikaisesti, henkilökultti teki hänestä pilkan kohteen. Hruštšov oli kritisoinut Staliniä hänen henkilöpalvonnastaan, mutta Thatcherin mukaan se, että Hruštšov ja

¹⁰⁷ Brežnev 1983, 182

¹⁰⁸ Brežnev 1983, 182

¹⁰⁹ Brežnev 1983, 184

¹¹⁰ Brežnev 1983, 185

¹¹¹ Brežnev 1979, 68

¹¹² Brežnev 1979, 68

¹¹³ Thatcher 2002, 23

seuraavat johtajat, kuten Brežnev, kannustivat omien henkilökulttiensa muodostumista viittaa siihen, että henkilöpalvonta oli tarpeellinen neuvostopolitiikan aspekti. Palkintojen rakastamisen Thatcher näkee syynä Brežnevin aseman heikkouteen, samoin kuin muistelmat.¹¹⁴

Yksi tapa, jolla Brežnev luo itsestään kuvaa ideologisesti oppineena johtajana, on kuinka hän viittaa teoksissa Leninin opetuksiin. Leninistä tuli kuolemansa jälkeen Neuvostoliitossa ikoninen, ja kuten Thatcher ilmaisee, kritiikin yläpuolella oleva hahmo. Leniniä käytettiin milloin mihinkin antamaan kyseiselle toiminnalle legitimitettä. Neuvostojohtajat myös kritisoivat edeltäjiään Leninin opeista eroaviksi.¹¹⁵ Koska Lenin on Neuvostoliiton perustajahahmo, esittämällä hänet jonkin asian puolestapuhujana puhuja vaikutti isänmaalliselta, ideologisesti ja historiallisesti Neuvostoliiton perinnön jatkajalta. Brežnevin Leninin käyttäminen sopii Nolanin tutkielmassaan tarkasteleman ”suuren leninistin”¹¹⁶ rooliin.

Yrittävätkö muistelmat sanoa, että Brežnev on ihanteellinen johtaja? Tätä ei sanota suoraan, sillä teoksien Brežnev yrittää olla nöyrä, siitäkin huolimatta, että hänen toimintansa kuvataan varsin merkitykselliseksi. Kuitenkin teos on Brežnevin ”tekemä” ja sen tarkoitus on näyttää hänet edullisessa valossa. Muistelmat esittelevät Brežnevin arvostamia johtamismenetelmiä, ja samalla Brežnev esitetään niiden noudattajina. Hän puuttuu kohtaamiinsa epäkohtiin, näyttäytyen esimerkkinä oikeasta toimintatavasta. Toisin sanoen, teosten sanoma on, että hän on hyvä johtaja.

¹¹⁴ Thatcher 2002, 29

¹¹⁵ Thatcher 2002, 22

¹¹⁶ ks. johdanto, s.5. suuri leninisti tarkoittaa, että on Leninin oppien seuraaja, hänen työnsä jatkaja.

Loppulause

Brežnevin muistelmien päätarkoitus on neuvostojohdon maailmankuvan välittäminen. Ihanteellinen neuvostoihminen toimii ideaalityypinä neuvostokansalaisesta, joka on valtiolle uskollinen. Tällaisen ihanteen asettaminen oli kenties merkityksellistä, koska Neuvostoliitto oli yhden puolueen johtama valtio, jossa vallankumous ja kommunistinen ideologia korvasivat vanhan yhteiskunnan ja sen ihanteet. Neuvostoihminen oli ideaalityppi uuden valtion puolueelle uskollisesta kansalaisesta. Muistelmissa neuvostoihmisen toivotut piirteet, ilmaistaan mielestäni aika suoraan muistelmassa. Niissä toistuvat teemat ovat uskollisuus, ahkeruus, rohkeus, älykkyys ja oma-aloitteisuus. Poikkeustilan teet, kuten sota ja karut olot, tuovat ilmi neuvostoihmisissä piilevän sankaruuden. Tavallaan kommunisteissa on sankaruutta jo itsessään, sillä he edustavat teoksessa korkeita moraalisia arvoja ja työskentelevät maailman ja valtionsa parantamiseksi. Yksilöllä on velvollisuus antaa kaikkensa yhteisölleen. Teoksissa kyvykkäiden yksilöiden on oltava muille esimerkkejä ja heidän potentiaaliaan kuuluu käyttää valtion hyväksi. Laiskuutta, ahneutta ja töiden huonosti hoitamista teoksissa kritisoidaan. Brežnevin muistelmat sisältävät ehdottomasti neuvostopropagandalle tyyppillistä retoriikkaa ja esittävät Brežnevin, puolueen ja Neuvostoliiton hyvän voimina, riippumatta siitä, kuka teokset on kirjoittanut. Teokset edustavat mielestäni kuvauksia ihanteellisen neuvostoihmisen malleista Brežnevin muistelemien henkilöiden ja toisaalta hänen itsensä kautta.

Sen lisäksi, että muistelmat toimivat propagandana neuvostoliittolaisille, ne saattoivat olla myös ulkomaille suunnattua propagandaa neuvostojärjestelemän mahtavuudesta. Neuvostoliiton pääsihteerin muistelmia julkaistut teokset saattoivat hyvinkin olla kiintoisaa luettavaa ulkomaalaisillekin. Suomeksikin teokset käännettiin kohtuullisen pian ilmestymisensä jälkeen.

Muistelmien tuottamien saattoi olla Brežneville tapa saada uusi mitali, joita hän ilmeisesti rakasti. Se oli myös hänen kättensä työn jälki – sillä muistelmien on tarkoitus olla hänen omaelämäkertansa, listaus Brežnevin kerrotuista saavutuksista. Johtajan nimellä varustetut muistelmat ovat oiva keino levittää puolueen propagandaa, sillä periaatteessa niiden lukemiselta voi olla jopa vaikea välttyä Neuvostoliiton kaltaisessa

yhteiskunnassa. Brežnev on muistelmien sankari, joka opettaa, mikä on oikein ja väärin. Hänen lämmöllä muistelemansa henkilöt edustavat hyveitä, joita neuvostoihmisiltä toivotaan. Hänen kritisoimansa henkilöt edustavat arvoja ja toimintatapoja, joita tulee välttää. Samalla muistelmat kertovat Neuvostoliiton, puolueen ja Brežnevin tarinan neuvostopropagandalle sopivalla tavalla. Neuvostoliitto on rauhanomainen valtio, puolueella on kansan ehdoton tuki, ja Brežnev on nöyrä, urhoollinen ja viisas. Muistelmien julkinen kritisointi ei olisi ollut sopivaa. Toisaalta ihmiset vitsailivat muistelmista, ja Brežnev ilmeisesti tiesi tästä. Ehkä tämä puolestaan kertoo jotain yhteiskunnan jonkinasteisesta vapautumisesta.

Oli mielenkiintoista tutkia aineistoa, jota monet tutkijat ovat pitäneet arvottomana. Mielestäni ainakin oman tutkimusaiheeni kannalta muistelmat toimivat hedelmällisesti, ikkunana Brežnevin ajan ihanneihmisen tarkasteluun. Muistelmia lähteenä käyttäen voisi edelleen tutkia esimerkiksi tarkemmin sukupuolikysymyksiä eli naisten asemaa Neuvostoliitossa, tietenkin muun materiaalin ohella. Muistelmia voisi käyttää muun vastaavan varhaisemmalta ajalta olevan aineiston ohella vertaillen, ovatko neuvostoihmisen ihanteet muuttuneet, tai verrata näitä ihanteita vaikkapa toisten järjestelmien poliittisiin ihanneihmisiin. Tällaistaakaan historiallista lähdettä ei kannattaisi suoraan tuomita arvottomaksi, koska tärkeintä on, millaiset tutkimuskysymykset asettaa. Vaikka teokset olisivat propagandaa, ne sopivat omani kaltaiseen arvoja ja ihanteita tutkivaan tarkoitukseen.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Lähdekirjallisuus

Brežnev, Leonid 1979: *Muistelmia*. Suom. Ulla-Liisa Heino. Otava.

Brežnev, Leonid 1983: *Muistelmia 2*. Suom. Ulla-Liisa Heino. Otava.

Tutkimuskirjallisuus

Bacon, Edwin 2002: "Reconsidering Brezhnev", *Brezhnev Reconsidered (Studies in Russian and East European History and Society)* 1–21. Toim. Edwin Bacon & Mark Sandle. Palgrave Macmillan.

Bonnell, Victoria 1999: *Iconography of power: Soviet political posters under Lenin and Stalin* University of California Press.

Davis, Vicky 2017: *Myth Making in the Soviet Union and Modern Russia: Remembering World War II in Brezhnev's Hero City (Library of Modern Russia)*. Bloomsbury Academic

Heywood, Andrew 2013: *Politics* fourth edition Palgrave Macmillan

Heywood, Andrew 2012: *Political ideologies: An introduction* fifth edition Palgrave Macmillan.

Kohi, Antti & Palo, Hannele & Päivärinta, Kimmo & Vihervä Vesa 2010: *Forum III Kansainväliset suhteet* 5. painos. Otava

McCauley, Martin 1993: *The Soviet Union 1917–1991* Longman History of Russia. second edition. Routledge

Nolan, Adrienne 2008: *"Shitting Medals": L.I. Brezhnev, the Great Patriotic War, and*

the Failure of the Personality Cult 1965-1982 University of North Carolina.

Thatcher, Ian 2002: "Brezhnev as Leader". *Brezhnev Reconsidered (Studies in Russian and East European History and Society)* 22–37. Toim. Edwin Bacon & Mark Sandle (2002) Palgrave Macmillan.

Wood, Elizabeth 2001:" The Trial of the New Woman: Citizens-in-Training in the New Soviet Republic".524–545 *Gender History*, 13(3) 2001.

Sanoma- ja aikakauslehdistö

Seeger, Murray 1980: "Leonid Brezhnev accepts Lenin Prize for his three memoirs". *Los Angeles Times* 1/1980

Sähköiset lähteet

<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:vieraantuneisuus>